

KIRJA-ARVIO:

UUTEEN AIKAAN LYHYILLÄ KULUTTAJAKUVILLA

Lammi, Minna 2006: Ett'varttuisi Suomenmaa. Suomalaisten kasvattaminen kulutusyhteiskuntaan kotimaisissa lyhytelokuvissa 1920–1969. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1074. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 310 sivua.

Annamari Iranto

Tutkimus lyhytelokuvien kautta muodostuvasta kuluttajakuvasta – tai lyhytelokuvien muovaamasta kuluttajuudesta – innosti aiheena heti. Se ei ollut itselleni tutkimuksellisesti tuttu eli en kaivannut tietoa siitä, mitä uutta aiheesta nyt sanotaan. Innostuin, koska olen kiinnostunut sekä elokuvasta että kuluttajuudesta niin kulttuurintutkimuksellisesti kuin kansalaisena ja kuluttajana.

Kuluttajuuden historia tarjoaa tämän päivän perspektiivistä tarkasteltuna väistämättä herkullista tutkimusaineistoa valistamisen ja mainostamisen tyylin muuttua ajan ja ajattelun muutosten myötä. Nauroin peräti ääneen lukiessani kuvausta Elannon toimintaa esittelevästä elokuvasta vuodelta 1935. Lammi kirjoittaa, kuinka Elannon hammastahnaa ja suuvettä esittelevällä näyttelyosastolla filmattu otos näyttää seinälle ripustetun pelottavan kuvan ”[...] hirveästä hammaspeikosta, joka poraa hammasta” plakaatin tekstin todetessa suorasanaisesti: ”Totelkaa tai kärsikää!” (s. 87–88). Reipasotteista brändäystä nykypäivään verrattuna.

Lammin tutkimus ei toki jää pelkäksi tässä ajassa useimmiten hupaisina näyttävien esimerkkien kuvaukseksi. Niiden merkitystä teoksen kiinnostavuudelle ja luettavuudelle ei kuitenkaan ole syytä aliarvioida. Sitä paitsi tämänaikainen viihdyttävyys ei suinkaan tarkoita, etteikö esimerkeistä ole samalla purettavissa tärkeitä kulttuuri- ja yhteiskuntahistoriallisia arvoja ja käytänteitä, minkä vuoksi keskeismateriaali, 342 suomalaista kuluttajakysymyksiä koskettavaa lyhytelokuvaa vuosilta 1920–1969, tietysti sopii myös yleisen valtio-opin laitokselle tehtävän väitöskirjan aineistoksi.

KUVA KULUTTAJAN VAPAUESTA KYSEENALAISEKSI

Tutkimuksen alussa Lammi toteaa, kuinka hänelle ”[...] on ollut suuri arvoitus, miten omavarainen, luterilainen talonpoikaisyhteiskunta on voinut hyväksyä niin nopeasti kulutusyhteiskunnan tavat” ja kysyy, ”miten omavarainen talonpoikaisuus [...] yhdistettiin kulutuksen henkeen?” (s. 9). Tutkimuksen fokus tarkentuu ”[...] suomalaisiin lyhytelokuviiin ja niiden kautta siihen arvojen ja asenteiden muutokseen, joka edesauttoi suomalaisen talonpoikaisyhteiskunnan muutosta kulutusyhteiskunnaksi” (s. 21). Samalla tutkimus kertoo entisajan ajatuksista ja asenteista, jotka kenties muovaavat vielä nykyaikaistakin kuluttajaa, hahmottaen muutosta kansanvalistuksen teeman pohjalta. Tutkimusaineiston valintaa Lammi perustelee näkemyksellä, jonka mukaan

”[...] elokuvat ovat kulttuurin tuotteita, joihin vaikuttavat niin tuotantorakenne kuin yleisökin. Näkökulma perustuu kulttuurintutkimuksesta ja taiteidentutkimuksesta virikkeitä saavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Kulttuurin tuotteina elokuvat ilmentävät yhteisön yhteisiä uskomuksia, eräänlaista kollektiivista totuutta.” (s. 27.)

On vaikea arvioida, joutuuko Lammi tutkimuksessaan jossain määrin oppiaineensa vangiksi eli saisiiko aineistosta enemmän irti, jos tutkimuksen ote olisi puhtaammin kulttuurintutkimuksellinen? Kuvausten myötä tulee esimerkiksi monesti mieleen, että aineisto istuisi mitä parhaiten gender-tutkimuksen materiaaliksi. Lammi nostaa elokuvien sukupuolikuvat kyllä esiin, mutta käsittely jää lähinnä kuvaukseksi vailla analyysiä. Sama koskee aineistokuvauksista esiin nousevaa vertailuasetelmaa suomalainen – ulkomaalainen: sekin herätti pohtimaan kulttuurista sanomaansa, mutta ehkä Lammin teemalle antama huomio sittenkin riittää.

TEOREETTINEN POHJA

Tutkimuksen teoriapohja on nyt kuluttajuuden syntyä ja kansanvalistusta koskevassa aiemmassa tutkimuksessa, minkä lisäksi työ tarjoilee rajatun katsauksen elokuva- ja mediatutkimukseen, osin mielestäni hieman päälleliimatun oloisesti ja kankeasti; sitä voinee tosin pitää eräänlaisena opinnäytetyörasitteena. Vaatimus omaan tutkimukseen liittyvän aiemman tutkimuksen tuntemisesta on ymmärrettävä, mutta silloin, kun muu tutkimus vain sivuaa omaa aihetta, referaattitulva voi alkaa rasittaa tekstiä.

Teoreettiseen keskiöön Lammi nostaa brittitutkija Colin Campbellin ajatukset – vaikka toteaaakin samalla, että ”[...] suomalainen yhteiskunta ja suomalaisen kulutusyhteiskunnan kehitys eroaakin melkoisesti englantilaisen kulutusyhteiskunnan synnystä” (s. 15). Myös suomalaisille kuluttajakansalaisille syntyi kuitenkin uskonnon sekä rationalisoinnin ja säästämisen ihanteiden kautta mahdollisuus yksilöllisyyteen, jolle kuluttajuus tutkijoiden mukaan pohjautuu. Tutkimuksen loppupäätelmät suomalaisen kuluttajuuden erityispiirteistä, sen suhteista talonpoikaisiin arvoihin ja niiden

muutoksiin, ovat kiinnostavaa luettavaa. Hyvä on myös kysymys, ”olisiko Suomen kehityspolku voinut olla toinen?” (s. 246) eli mikä oli etenkin rationalisointivalistuksen todellinen merkitys kuluttajuuden muotoutumiselle. Lammin pohdiskeluissa itseäni jäi vaivaamaan vain mielestäni ristiriitaisesti esitetty ajatus rationalisoinnista: eikö se tuotu talonpoikaiseen maailmaan ulkoa, jolloin puhe rationalisoimisesta talonpoikaisena ihanteena tuottaa näköharhan?

TURHAA TOISTOA

Kokonaisuutena kiinnostavan tutkimuksen varsin ikävänä miinuksena koin sen rakenteesta juontuvan toiston. Aineiston kaksi ajanjaksoperusteista esittelylukua ovat sen verran perusteelliset, että luvut, joita Lammi kutsuu teemaluvuiksi, tuovat lukijalle lopulta vain varsin vähän uutta tietoa tai uusia näkemyksiä lyhytelokuvien kuluttajakuvasta. Osa temaattisesta toistosta on toki perusteltuakin, mutta lukijaystävällisessä esitystavassa kirjoittaja olisi asioita toistaessaan muotoillut ne toisin sanoin. Nyt toistettu sanoma on monessa kohdin kopioitu sanasta sanaan aiemmasta.

Lammin satojen lyhytelokuvien tutkimusurakka antaa nähdäkseni mahdollisuuden tutkijalle itselleen tarkastella joitakin nyt esiin nousseita teemoja jatkossa väitöstitkimusta syvemmin. Tutkimus myös avaa toisille tutkijoille ja muille tutkimuksille oven maailmaan, josta kumpuavasta informaatiosta on saatavissa paljon irti ja jonka tutkimisessa Lammin työhön on hyvä tukeutua.

FM Annamari Iranto on perinteentutkimuksen jatko-opiskelija Joensuun yliopistossa.